

Vestnik.

Znanstvena priloga „Zori“.

Na ta list se posebej ne naročuje. — Izhaja vsaki mesec 15. dne.

Štev. 10.

V Mariboru 15. oktobra 1873.

Tečaj I.

Jurij Washington.

Spisal * * *

(Dalje.)

Eden izmed najizverstnejših podpoveljnikov američanskih je bil general Arnold, tačas najvišji vojaški oblastnik v West-Pointu in drugih trdnjavah v ondotnih gorah. Zelo ničemuren in razuzdan se je zadolžil, tako da ni mogel nikakor več plačati dolgov. Da bi se pomagal iz hude zadrege, mislil je lastne rojake izdati Angličanom. Zato je skrivno pisal angleškemu generalu siru Henriku Clintonu ter mu poročal o nakanah in potih američanske vojske. Taka pisma je sprva pisal brez lastnega imena, pozneje pa se je dal spoznati. Na to je Sir Henrik Clinton ukazal mlademu majorju Andréu, da naj dalje dopisuje Arnoldu. Tudi ta dva sta si sprva dopisovala v drugim nerazumljivem jeziku in z izmišljenimi imeni Gustav in Ivan Anderson. Ko je Arnold postal poveljnik v West Pointu, obljubil je trdnjavo izdati sovražniku. Da bi ostudno kupčijo dognala, sešla sta se ponoči Arnold in André ne daleč od Kings-Ferrya. Ker se prvo noč nista popolnoma pogodila, šel je André z američanskim generalom v okrog američanske vojske, kjer je bil črez dan skrit v hiši nekega Smitha. Proti večeru se preobleče, zapusti hišo, gre črez reko Hudson ter se napoti proti Novemu Jorku. Kar ga drugi dan trije brambovci na cesti ustavijo, natanko ošlatajo in pregledajo pa razna pisma v črevljih skrita najdejo. Nemudoma ga peljejo k najbližnjemu američanskemu krdelu, katerega poveljnik je v vgrabljenih listih precej spoznal rokopis generala Arnolda. Zelo nepreviden poveljnik precej poroči Arnoldu, da so vjeli nekega človeka, ki imenuje Ivan Anderson in prečudna pisma sè saboj nosi. Izdajalec Arnold je hipoma vedel, da so vjeli majorja Andréa, ter je nagloma bežal v angleški tabor. Zvijač in izdajalec je všel, a nesrečnega Andréa je čakala huda kazen. Sam je pisal Washingtonu, mu naznanil pravo svoje ime in dosto-

janstvo ter mu poročil, kako je prišel v okrog amerikanske vojske. Ko so ga pripeljali v glavni stan amerikanske vojske pri Jappanu, sklical je Washington vojaško sodnijo, ki je imela določiti osodo nesrečnega Andréa. Vojaški sodniki so izrekli: André je sovražnikov ogleduh in umreti mora po mednarodnem pravu in občni navadi. Washington je pritrdil razsodbi. General Clinton in drugi so se sicer zelo prizadevali, da bi mu vsaj smrt prizanesli, pa vse zastonj. Občni blagor, občna varnost je zahtevala Andréovo smrt. Angleži bi bili nesrečnega Andréa le s tem lahko oteli, ko bi bili Amerikancem izročili izdajalca Arnolda, a general Clinton ni hotel v to privoliti, kajti taki čin ne bi se nikakor bil skladal s častjo njegove dežele. Pred smrtjo je André še enkrat pisal Washingtonu; prosil ga je da ne bi ga pustil umreti sramotne smrti na vešalih. A v tadanjih razmerah Washington tudi te prošnje ni mogel uslišati, in 2. vinotoka so kot ogleduha obesili nesrečnega Andréa. Angleži so obžalovali strašno osodo mladega majorja, ter velik dar poklonili nesrečni njegovi materi in trem sestram, ki so takrat še na Angležkem živele. Po končani vojski pa so izkopali ostanke Andréove, jih prenesli na Angležko, ter slovesno pokopali v westminsterski opatiji.

Leti 1781 in 1782 ste kot prejšnja pretekli brez velikih krvavih bojev; v obče pa je bila vojska srečnejša za severne Amerikance, kakor za Angleže. Zadnje je zadela največa nesreča pri Yorktovnu, kjer je Washington angležkega poveljnika Cornwallisa z vso njegovo vojsko oklenil in vjel (19. vinotoka 1781). Posebno zanimivo pa je leto 1782. za životopisca generala Washingtona. Njegovo vojsko je vsa leta posebno žalilo, da je skupni zbor zedinjenih držav prepočasni in nedoločno postopal, žalilo jo je zlasti, da je čestokrat odkladal najboljše nasvete ali celo zavlekel najugodnejše naredbe za občni blagor. Ta nezadovoljnost s skupnim zborom je budila čuvstva v vojščakih, da niso bili posebno naklonjeni ljudovladi. Častniki in vojščaki so mislili, da se država ne bo prej stalno ustanovila, dokler ne odstopi jim prepočasni in nedoločni skupni zbor vse oblasti kakovemu zmožnemu možu, ki bode državno krmilo vodil s krepkejšo roko. Temu voditelju države naj bi uže dalo ime kralja ali pa kaki drugi primerni naslov. Taki nazori so se med vojščaki razširili in nazadnje tako ukoreninili, da so se častniki zbrali, ter nekega starega polkovnika poslali k Washingtonu, kateremu naj njihove misli naznani. Spisali so dolgo izvrstno pismo, v katerem so Washingtonu razložili žalostno stanje države, zlasti pa vojske. Pisatelj lista je dostavil še sledeče pomenljive besede: „To je vsem, zlasti pa izobraženim in izvedenim vojščakom pokazalo, na kako slabih nogah stoje ljudovlade, in koliko bi bila vojska dosegla, ko bi imela ednega neomejenega glavarja. Tega bodo gotovo vsi radi priznali za najvišjega državnega voditelja, ko hitro bodo dobro premislili koristi

take vlade. Nikdo, upam, se ne bo spodtikal, da tisti zmožni mož, ki je nas prek največjih težav peljal do zmage in časti, pa tisti zmožni mož, ki si je pridobil občno spoštovanje vse vojske, bode nas tudi srečno vodil po glajših potih miru. Nekateri ljudje so pojme o samosilnikih in samovladarjih promenili drugi za drugimi ter je med seboj pomešali da je v obče jako težavno natanko je ločiti. Treba bi bilo glavarju take ustave, kakoršno jaz nasvetujem, dati na videz pohlevni naslov. A ko bi vse drugo dognano bilo, bi gotovo vsak bil za naslov kralja, kajti s tem imenom je zvezanih nekaj bitstvenih koristi.“

To je bil važen trenutek v zgodovini zedinjenih držav. Mnogokrat se je uže pokazalo, da se v puntih in silovitih prevratih dve vrsti ljudi posebno odlikujete, pravniki in vojščaki. Ciceron in Katon, Cezar in Oktavijan, Kromvel in Napoleon. Pravniki se navadno najboljše odlikujejo med puntom; pa v silovitem prevratu zadobé nazadnje vojščaki vso moč, ter po svoje državo zopet umirijo in vrede. Močne vojske so vzdignole Kromvela in Napoleona (I.) na prestol najviše državne oblasti in vojska je tudi v severni Ameriki nasvetovala, Washingtona postaviti za kralja. Pa Washington je zavrnil ponudbo, pred ko ne, ni hotel svojega neomadeževanega značaja omazati in potomci mu ne morejo očitati najmanjše častiblepnosti; sprevidel pa je tudi, da bi v tedanjih razmerah zedinjenih držav enaki prevrati ustava le škodovali skupni državi. Zlasti iz tega vzroka, iz golega domoljubja, je odbil zbranim častnikom prošnjo, ter njihovemu poslancu, častitljivemu polkovniku odgovoril sè sledečim listom:

Newburg, 22. velikega travna 1782.

Sir! Prestrašen in preplašen sem čital nasvete, katere ste mi Vi predložili. Sir, prepričani bodite, da mi nobena dogodba v celej vojski ni napravila toliko žalosti, kakor vaše poročilo, da so med vojščaki razširjeni nazori, katere ste mi vi izrekli, nazori, kateri se meni studijo, in katere moram ostro grajati. Za sedaj naj bo to naznanilo zakopano v mojem srci, poročal bi je daljé, ko bi se reč pletla še naprej.“

„Nikakor ne morem umeti, kedaj bi bilo moje obnašanje spodbujalo k takemu početju. Zdi se mi, da bi tako početje bila največa nesreča, ki more zadeti mojo domovino. Če samega sebe dobro poznam, dobiti bi vi ne mogli nobenega, kateremu bi vaše namere manje po volji bile, kakor mene. Da moja udanost proti vojski izrazim, naj še dostavim, da nikdo ne želi odkritoserčneje, kakor jaz, da se vojski da vse, kar jej gre; kolikor je v mojej moči, storil bom za njo po ustavni poti vse, ko hitro se mi prilika ponudi. Če vam je mar za srečo vaše domovine, dobro vaše ime, sodbo bodočnosti, in pa mojo osebo, zarotim vas, izbrišite iz spomina enake misli in ne izrazite jih nikdar niti iz lastnega nagiba niti iz nagiba od tuje strani“.

Velikega travna 1782 je prišel v Novi Jork sir Guy Carleton, ki je za Klintonom prevzel nadpoveljništvo angleške vojske v severni Ameriki. Iz njegovih dopisov je Washington sprevidel, da je angleška vlada pripravljena odstopiti od svojih tirjatev. Omenjena nesreča generala Cornwallisa pri Jorktownu je ošabne Angleže kaj zelo potrla in jim vzela upanje, da bi še kterikrat mogli podjarmiti zedinjene države. Potem je Karleton velikega srpana naznanil Washingtonu, da so se v Parizu jeli pogajati zaradi splošnega pomirjenja. Prvotna vojska v zedinjenih državah je bila namreč od leta 1778 le postranska, dosto huje so se pa z Amerikanci zavezani Francozje in Španjci bili z mogočnimi Angličani po raznih morjih in raznih naselbinah — v zahodni in vzhodni Indiji. — Angleški poveljnik je Washingtonu dalje naznanil, da je v najprejšnjem pogovoru miru v Parizu že priznana samostalnost zedinjenih držav. To se je zgodilo 30. listopada 1782; a po Washingtonovem nasvetu Amerikanci vendar niso hoteli razpustiti vojske prej, dokler pogodba ni bila od obeh strani popolnem potrjena in podpisana. Za Washingtona je bilo silno težavno vojsko v redu obdržati, ker jo je skupni zbor tako neredno plačeval, da so imeli častniki in prostaki tirjati mnogo neizplačanega zaslužka; in le modrosti in veljavi nadpoveljnikov se imajo severni Amerikanci zahvaliti, da se zaradi te nemarnosti vojska ni spuntala zoper skupni zbor državni.

19. velikega travna 1783, t. j. taistega dne, katerega se je pred 8. leti v tej preimenitni vojski pri Leksingtonu prva kri prelivala, so naznanili amerikanski vojski, da se je popolni mir sklenil. Osemletna vojska je od angleškega kraljestva odtrgala nekaj naselbin, ki so sedaj ena največjih in najmogočnejših držav na zemlji. Ta vojska se ne odlikuje z drznimi dejanji in velikimi bitkami. Gledé na to, se severo-amerikanska vojska nikakor ne more primerjati toliko drugim bojem, o katerih zgodovina poroča. Tudi Washington ni bil niti Cezar niti Napoleon; nespametno bi bilo, njega kot poveljnika vojaškega staviti s tema možema v toisto vrsto; imel pa je Washington one nraštvene lastnosti, katere so tadanjim razmeram in potrebam zedinjenih držav najprimerniše bile. Potrpežljiv in stanoviten je bil kot ustvarjen za vojsko, v katerej so severni Amerikanci odbijali silovite napade mogočnih Angležev. Neutrudljiv in previden ni obupal v najtežavnejših razmerah. Zmagal pa ni v nobeni krvavi bitki, katero bi bil tadanji svet občudoval in primerjal določilnim bitkam v zgodovini, dovršil ni nobenega posebno slavnega dejanja, v katerem bi bil tadanji svet občudoval preveliko zmožnost spretnega vojskovodje. Tajiti pa se ne da, da bi britanske naselbine brez takega voditelja bile propadle v neenakem boji ter bile ostale britanske naselbine. Amerikanci, zastopani v skupnem zboru, bi brez Washingtona pred ko ne nikoli ne bili osvobodili domovine angleške sile. Če prav blezo ni bil

mož, katerega bi imenovali posebno ljubeznjivega ali rablo čutečega, vendar jih zgodovina malo pozna, kateri bi bili ves čas svojega življenja si tako enaki in stanovitni ostali; njegov značaj se ni le za vlas premenil ves čas javnega njegovega delovanja. Vsi so ga radi ubogali, vsa srca so mu bila udana, a on vendar nikdar ni v zlo rabil izročene mu velike oblasti. Povsodi je sam sebe zatajeval in nikdar nij pokazal najmanjše ničemernosti ali častihlepnosti. Drugačen mož, kakor je bil Washington, ne bi bil gotovo mogel vrediti ameriških vojska ter jih skup obdržati in nasebine osvoboditi angleškega jarma. Nekaj vzgledov naj pričuje, kako po očetovsko je čuval nad vojsko pa neprestano skrbel za blagor svoje domovine. V službeno knjigo je pisal:

5. listopada 1775. „Nadpoveljnik je slišal o nekem sklepu, da se vojska misli držati one smešne in otročje navade papeža v podobi sežgati; čudi se, da so se dobili v tej vojski častniki in vojščaki, ki nimajo toliko zdravega razuma, da bi sprevideli, kako neprimerno je njihovo dejanje v sedanjih okolščinah, ko smo Kanadčane zaveze prosili, in jo res dobili. Ti so naši bratje, ki se bojujejo za toisto stvar — za občno osvobodjenje Amerike. V takih okolščinah in razmerah zasmehovati njihovo vero je tako nespametno, da bi tega nikdo ne mogel niti dopustiti niti izgovarjati. Mesto jih količko žaliti moramo se jim kot našim bratom zahvaliti, da so zadnjič zmagali skupnega našega sovražnika.“

3. velikega srpana 1776. „Da se vojščaki morejo udeležiti službe božje in nekoliko opočiti velikih zadnjih težav, oprosti jih nadpoveljnik ob nedeljah vsakterega trudapolnega dela. Obžalnjé je zapazil nadpoveljnik, da so vojščaki jeli kleti in priduševati se. To je grda in hudobna navada, ki je v ameriški vojski do sedaj neznana bila. Upa, da jej bodo častniki z lepim vzgledom in s svojim vplivom nasprotovali in jo zatrli; kajti pomisli naj vsak, da se nimamo nadejati božjega bogoslova za naše orožje, če bomo boga tako hudobno in ostudno žalili. Tudi je to grda strast brez vse izkušnjave, katere se sramuje vsak pameten in značajan človek.“

20. kimovca 1776. „Vstreljen naj bo pri priči vsak vojščak ali častnik, ki bi pred sovražnikom bežal. Stem pooblastim vse hrabre častnike, da skrbé, ka ne bode srečni del vojske premagan zaradi nesramnih in bojazljivih vojščakov.“

22. listopada 1777. Nadpoveljnik obljubi 10 dolarjav plačati tistemu, ki bi v ponedeljek zjutraj ob deseti uri pokazal, kako bi se najlože delali črevlji iz surovih kož. — — —“

Kako je Washington mislil in kaj je čutil, ko je vojska popolnem prenehala, se razvidi iz pisma, katero je malega travna 1783 pisal svojemu prijatelju in sobojniku, preslavnemu Francozu Lafayettu: „Mi smo se-

daj neodvisno samostalno ljudstvo, a naučiti se imamo še političnega takta. Postavljeni med narode na zemlji, utisniti imamo sebi še le poseben značaj. Kako se bomo konečno ustanovili in kot državljani nove države pokazali, pokazala bo bodočnost. Skoro gotovo (in jaz se tega bojim) se bodo posamezni kraji in posamezne naselbine preveč vtikale v svobodomiselní načrt vladanja, ki bi ga nasvetoval najbolj previdni in modri mož brez vseh predsodkov.“ — — —

Poleti 1783 je Washington potoval po osvobodjenih severnih državah; pri tej priliki je napravil velikanski načrt, ki so ga poslej tudi izpeljali — namreč načrt velikega prekopa med reko Hudsonom in velikimi jezeri ob severni meji zedinjenih držav. S potovanja se vrnivši je šel v Princetown, kjer je bil ravno zbran skupni zbor državni. Ta je preslavno sprejel najvišjega poveljnika amerikske vojske. 18. vinotoka je skupni zbor razpustil ameriksno vojsko; 2. listopada se je Washington poslovil od nje; 4. grudna je zadnjikrat povabil svoje častnike k obedu v Novem Jorku, kateri so bili malo poprej zapustili angleški vojščaki in 23. dne tega istega meseca je izročil svojo oblast skupnemu zboru, kateri mu jo je bil podelil v začetku vojske. „Ko sem, pravi na konci svojega pisma, dovršil delo, katero ste mi naložili, izstopim iz javne — državne službe; slavni tej skupščini, pod koje poveljem sem tako dolgo delal, zakličem iz globočine srca srečno! in jej povrnem moje pooblastilo.“ Drugi dan je zapustil Anapolj ter je šel v Mount Vernon, katerega je v več kakor v 8 letih bil le dvakrat obiskal.

(Dalje prih.)

VI. Ptuj, peč in tuj.

0. Caf.

(Dalje.) *)

β) Ne, ker *š* pred *č* ne izpada: Kako se mehčanje kakor ravno gore β) godi, vidimo očito v srbsk. najmer, ka k meh kemu samogl. trd prilazi: ogrskohrv., srbsk. „s niču“ iz niti-*u* po niti-j-*ô*: *j* je izpuščen; pēdju = pēdi-(j)-*u*; treči iz tret(i)j*i*, orači-tiji; divljad iz — vi(i)ad; evēce — ti-(j)-*e*; bolg. pustotija = — stoča; slov. lepotija — starosl. lēpošta-*ča*; takih na — oča — oča je največ v ogrskoslov., hrv. in srbsk.; plešte — pleće πλάτη iz plet-*ie*, kakor srbsk. věće iz vět-*ie*, dodaj srbsk. dodjem — dodžem iz dodi-em po doidem; tako tudi Mikl. L. 308 „k r a ž d' signif. ign.“ iz krad-ti je κλέφτης furax; „k o ž d' 295 sens. ignot.“ je (vidi gore „kupilo“) m. kužd' iz k u d-iti, vituperare, tedaj νοοθετικός zurechtweisend; primeri

*) „Véstn.“ I., str. 136 v 28. vrsti se m. vuho čitaj: uha: ravno tudi uha; str. 137 v 3. vrsti pan-č; str. 138 v 10. vrst. ležišče. Pis.

Mikl. *prigóžd'*; rusk. *gožij* itd.; te oblike je v rusk. najvišje; sem šče Mikl. L. 755 *prěslěživ* = *prěslěžd* — iz *slěd*: *εχσπρίζω*, aufspürend, in ogrskosl. *lagoj* (= *gov*) schlecht, compar. *lagojejši*, štaj. *lagoši* iz *lagoda*, tedaj ne po Mikl. L. 348 k „*l'g'k* levis, kar tudi *a* v *lagoj* brani po III, A, 1., *lagoj* bi bil starosl. *lagožd'*, prim, Mikl. 330 *lagojno*; Mikl. L. 859, „*služda* sens. *ignot*“ je *tentatio*, *perturbatio*, prim. ondi *sluditi* — *sludy*, ruski *luda* Klippe, Mikl. *luditi* in slov. *loditi* locken, bertücken; take oblike je pri nas mnogo: *smraja*, *strajka* (v Halozah) *Darben* itd.; Mikl. L. 453 razklada *ništ' vilis*, *humilis*, *pauper* iz *ni + tja*, *a = tja = tia* nam daje po β) res starosl. *št*, kar bi pa bilo v srbsk. nič v hrv. in rusk. *nič*; *a* v hrv. imaš Beloszt. II. 271, *nišč-etn*, rusk. *nišč'* in srbsk. *ništ' pauper*, prim. šče srbsk. *ništiti se*, sich erniedrigen = *ništo*, prim. lit. *nyk-ti* lotv. *nik-t* zu nichte werden, *verarmen* iz *ně = ni + ka-s = nikaj nič*: *a* pravilno je oblikovanje iz *tja = tia* Mikl. L. *domašt'n domesticus*, *spodnjeluz.* *domacny*, češk. *domáci*, srbsk. *reziansk.* *domać*, slov. *domač*; ali poljsk. *domaczy* je stvorjen iz *domák*; Mikl. L. 1161 primerja *ješa* *utinam* s lotv. *jašu*, kar je correlativn. k lotv. *kašu*; kakor smo slišali, odgovarja lotv. *š* litovskemu *č* iz *t*, zatore lit. *jočiuj* in correlat. *kačey*, *tačau* iz *ka + tas*: tako si je tukaj Mikl. s „*mitě*“ Lex. 371 v *mitus* alterne in lotv. *mišu* (iz *mit(i)u* navzkriž; dodaj onam k „*mitě*“ hrv. *mitikee* m. *mitice* alterne, datativ Beloszt. II. 225 in srbsk. *su-mitice* in u *sumit*; *ješa*, tudi *jaša* Mikl. L.: *je — ja* je pronom. 3. pers., prim. češk. poljsk. luz. *ježe — je-že* ut, *utinam*, *a ša?* iz *č'a* sanskr. in rusk. *nyněča* težko skažen, če ravno imamo iz sansk. *ča — več ša* napr. *ša — bedr = švedr* to je: *kakih bedr?*! *ša — in šampreati*, češk. *š-moriti*, trüben = *chmouriti* = slov. *nas(l)amurjen*, v Ljutom. *so-moriti se* die Stirne runzeln, lit. *š-mullis* bezrog vol, slov. *komul = mul*, prim. množino takih *s k —, č —, š —, s —, h* itd.; *ješta* ali *ješča* pa je teže šče podkladati. Dalje Mikl. L. 9 razklada tudi *ašte* si kakor *ješte* iz „*etymon a* in suffix *tja*“, tedaj glasoslovju nasproti in dovaja starosrbsk. *akje*, *ake*; *a* jaz *ašte* razlagam, kakor *gore ješte*: *ašte* wenn je mojega vedenja samo starosl.; kaj je *a* v *a-šte*? Rusom je mesto *ašte*, *ašteli* le: *jest'li*, *jesli* in *je-že-li*, češk. *jestli*, poljsk. *jesli* itd., in mi Slovenci pri pitanjih: *jeste li?* *je li?* in celó *jelita*, *jelite?* pa tudi *ali?* *alite?* nicht wahr? ist es nicht so? tedaj je *a* v *a-šte* iz *je = jest'* in v *a* spremenjen, kakor ogrskosl. *ar* denn Kűzm. Mat. III 9 = srbsk. *jer* iz *je-že*; če v *ašte = aš-če* je pronom. *ko = če*, zatore imamo mi Slovenci hrv., ogrskohrv., srb. in bolg. ker je vrineni *š* iz *a — š-te = a — s — ko* izpadel, le *ako*, in bez *a* mi Slovenci *ko*, *če* in štaj. *či* wenn: tedaj *ako*, *akoli*, *koli*, *čeli*: dodaj šče Monum. Frising. slov. *eče*, *si*; rusk. *koli* si, češk. poljsk., luz. *ač*; češk. *či*; Mikl. L. 547 *oče* (*ače = ječe =*

ako) *si*, 1116 *či si*, staroprusk *ikaj si a* v Mon. Serb. 36. 46 se nahaja vzravno ake — akje = aće tudi ako! tudi to nas ne zmoti: akje se je v srbsk. narečno odvil iz *a-št-e* v *aće*, in ako je neposreden, prim. Mon. Serb. 31, 32 *věka* = *věkja* v *věca* consilium iz *věšta*, korenike *vět* —, ali pitanje kakim načinom postaja *ko* iz *tja*? (sicer vemo, ka se v grčk. gornjeital. in rezian. *k* v *tj* kruši, a za splošno slovanščino to nič v sebi néma, glej dole *cěšta*); dodajam pa šče, ka je v sanskrt. *ča* sam tudi *si wenn*, Böhtl. II, 905. če bi se najmer proti rusk. jestliže *a* vzel za *a*: *et*: tedaj *etsi*.

Stoj šče tu obravnavanemu pravilu, ka se *š* iz *t-ia* = *tja* omehčanega št izgublja, v podlogo starosl. *ob'st'* communis iz *ob' + tia*, bolg. (Cank.) *op št*, Bogor. *ob šč'*, rusk. (Dalj „ga šče včera dobih“. Pis.) *občij* — občina, *obščij* (kakor pri sušč'), slov. *obči*, srbsk. *opéi* in *opšti*, poljsk. *obcy*, češk. *obc-ina* in *obecny* in k temu primerjaj ješte, ašte . . . gder *š* v nienem narečji ne izgine, kar se γ) tudi v omehčanih iz *st* (*sk*) načeloma godi 1. kakor gore C. 2. n. pr. milost Gnade, a slov. hrv. tudi milošča, srbsk. milošta in milošća, v Stull. najdeš šče milostja tedaj — stia = šča; potem se loči Stull. miloća, ka je iz milotia, prim. slov. mast in mašća itd. Denimo kor. hrust: le mimogredè ominam, če prem to zdaj né moj predmet 1. ka se v slovanščini toliko glagolov s končnim *st* nahaja, in se lahko na *p* dovajajo: hrupati — hrupeti = hrustati, prim. lup Schale starosl. *luspa* in *luska* in slov. *luščina* in *luščanja* = lupina in lupanja; lopati — lokati — loskati itd., in 2. ka se v sredini korenike *l* — *r* — *n* (m) radi menjajo, izpadajo in vhaajo, n. pr. krčiti reuten = češk. klučiti (kolčiti) in kučiti; skub-sti = češk. šklubati, slov. golčati = češk. hlučeti (gol—) in hučeti; prim. Mikl. L. 1087 *hakizmo* in *halkizmo* stragulum, „voc. ignot. origin.“ po lat. *helcium* in *ἐλκυστήρ* = pač *ἐλκυσμα*, kakor Mikl. L. 324 *kurig* *νημφαγωγός*, izvlasti Brautführer je iz grčk. *νημφαγωγός*: *νηφω* = *νύφη* devica in po *στρατηγός* Mikl. L. 889 stratig, a *νη* — ali *νηφω* *νηγός* moji slovarji némajó; — tedaj kor. hrst — hvrst — hlst — hrêst — hrust — hôst . . . hust . . . slov. hrstati = hrustati, starosl. *hvrast* sarmentum, poljsk. *chrost* Geräusch, Gesträuch, Reisig, prim. šuma in grm, hrêstati in starosl. *hrêšt'* cartilago = naš *hrustanec*; Mikl. L. 1099 „hrêšt' *χωμα* agger, tumulus vocab. dubium“ res „dubium“; navedek je iz Nehem. IV. 2. oglejmo se: Septuagint. ima *χωμα γής*, kar je Schutthaufen; Vulg. *acervi pulveris*; Alliol. *Staubhaufen*; rusk. Bibl. *prah zemlji*; bolg. bibl. *kupove na prst'*; po takem nam je prosto postaviti, ka je = slov. hreš, hrešč in rusk. *hrêšč'* grober Sand; mi rekamo: debeli pesek

hrešči'; — dalje rusk. je hrêšč' tudi Sackzwillich, prim. rusk. holst in holšč? Leinwand, poljsk. chusta leinen Tuch, Stück Wäsche, chustka Schnupftuch, odtoda lit. kуска in skuska isto, (v lit. in lotv. né nikoli *h* nego vseli *k*); slov. hlastina = Stull. hustovina (sic) racemus nudus, slov. hôsta (on —) Reisig in za Muro Wald; starosl. itd., hvost cauda itd.; — dalje hrv. pešče Nabe = pësto iz -st-ic, kakor srbsk. s košču iz kosti-u = kostijô. Kakor smo gore pri „ašte“ videli, ka se je v srbsk. iz njega *acë* = *akje* izlegel, tako se ima starosl. cěšta propter. gratia razložiti: občega mehčalnega pravila se držê je Levst. „Novice“ XXVI, 143, Miklošičevo izvedenje cěšta wegen iz cěsta Weg = v srbsk. cěča, cěc ovrgel; a to Mikl. izvedenje je 1) čisto pravilno, ker je k cěsta ja pristopil kakor Mikl. L. 197 dělja propter iz dëlo, 2. je cěšta in cěča samo srbska vlastina in Srbom je svobodno svojim vladati, in 3. morali bi šče za cěšta iz sanskrt. korenike iskati n. pr. khat hoteti lit. ketëti, ali iz čī, čit: cěna, čt-ti = čteti, ker je *εξ αἰτίας* wegen predaleč, n. pr. cěsar' — car'; prim. Mikl. kata 284 iz κατά; 457 n"pera ἀλλά sed „vocabuli pars posterior obscura“ ker je po ἀλλὰ πέρ; 496 oid'n'n' quotidianus, unius diei „oi obscurum“ je iz *ὁλος* = *μόνος* solus, unus; 276 itozem'c' indigena in itorod'n legitimus „ito obscurum est“ prim. *ιθα* — *ιθαγενής* legitimus. Potler se st in sk, kakor zd in zg sploh radi menjajo in jih mehčanje si je izvečega enako: n. pr. Mikl. L. 216 zapust adscensus πρόσβασις „voc. obscur“. prim. rusk. zapustit' in zapuskat' den Zügel schiessen lassen, ali nemšk.: πρόσβασις: sich aufbäumen, tedaj incitare ad . . .; b"zg = bez slov. iz b"zdeti = lit bezdas Hollunder; prim. lit. smirdëlis Attich iz smrdëti, kakor slov. hebet, (prav h"b"d) Attich, v Halozah habeza, češk. chabzda Attich in moravsk. chebz. Hollunder: ha — = ša — ko, glej gore ješa, leska — rozga in lit. lazda itd. bodi šče tu ogrskosl. muždžiti quetschen iz muzga, draždžiti itd.; kakor slov. drastiti iz drz . . .

(Dalje prih.)

Zuz, guz; korong.

R. B.

Naših vzhodnih sosedov Magjarov slovarji javljajo samostav zuz, a) Rauhreif, imje, sestavljenke: zuzmara, zuzmarász, zuzmaráz, istega pomena, b) zúz, zúza, Magen (der Vögel), ptičji želodec, po pravem menda: zeza, Steiss, — glagol zúzni, quetschen, malmen; stampfen, guzmolni, mummeln, ohne Zähne kauen; nadalje iz te korenike zvedenke zúzó, Sampfer, Pocher, phač, zuzár, isto, potem zuzár

kötö, anakonda, zuzag, Filz, kosmina; sestavljenke zúzgörönd, Pochwelle, phalno pesto (valjek), zúzkö (kappankö), Kapaunenstein, kopunski kamen, zúzmáz, Orseille, skalni lišaj, in mnogo drugih. Korenika zuz, okrepivši *zv*, je iz slovenskega zez, zeza, Steiss (pri perjadi:) purja, gosinja, rečja, kokošinja zeza, glagol zezati = meziti; migati, zato se tudi v nekih krajih govori mrda = zeza, škof = zeza reka se zbog podobnosti s škofjo kapo ali tulavko; samostav zezanje, zezavec in zezamož, to je lenjak ali po malem človek, kateri dolgo nikamor ne pride, ali nič pravega ne opravi; magjarski szuszamusza, szuszimuszi, träge, faul, unbeholfen; ruski guza, träger, Mensch, guzanie, Zögerung, gúzka, Steiss (der Vögel), guzica, trjasogúzka, Bachstelze, pasterinka zbog miganja z repom in zadnjico; poljski zeza, zyza, Boden im Schiffe, guzica, Steiss; slovenski in hrvaško-srbski guzica, podex; srbski guz, clunis, guziti se, sich bücken; slov. gegati, gegač a) = zezamož, b) srakoper, setnica, gege, gegice = bize, hlače; srbski gegati se, träge gehen, gegavac, träger, geher, gega vidi Vukov slovar, slov. gugati, guganica Hutsche, Schaukel. Sem tudi spada poljska beseda guz, Beule, Knopf; magjarski guga, Pestbeule, Kropf, gugora, Rad an der Welle (in vertikaler Richtung). Zuz, guz, gug, zez pomenja tore meženje, gibanje: zuzmaráz = gibljiv mraz, to je imje, zuzag, kosmina, ki se giblje vsled najrahlejšje sapice zuzár phač, ime zbog gibanja; zúzgörönd (görönd = grönd = grěda, trabs) Pochwelle, gibljivi valjek, pesto, ktero se obrača ali giblje — na osi; zúzmáz, barva višnjeva in modra, ktera se na solnci ali proti solnci obračana spreminja, giblje magjarski máz = Glasur, Schmelz, Anstrich je našo blago: kolomaz. Vemo, ka se z in ž večkrat čredita: žužljati, žužljavec, zaudern, Zauderer, tedaj = zezati, zezavec; v poljščini zuzel, zužel, žužel, Metallschlacke, ruski žužela, Schaum von geschmolzenen Metallen, po takem je beseda žuža, Baumpimper, črv vrtajoči v sirovih deblih, žužek, žížek, strsl. žužela, scarabaeus, ruski žužela, carabus; magjarski zsuzsok, zsüzsök, zsüzsük, zsizsig, žužika = kača, primerjaj magjarsko zuzár kötö, anakonda zuzár óriás, velikanska kača, slov. žužanka scarabaeus, magj. zsuzsánka, Bathengel, zbog gibanja je tega nazova.

Magjar si je vsodil od Slovanov besedo korong (krog) za one dobe, kedar šče so naši pradedovi izgovarjali nosni o, to je *ä* v prvotni polnosti, zato korong, Scheibe, Drehscheibe, Töpferscheibe, kurung, rota dentata secundaria, korönd, Rotunde, körönee, Cirkular, kerenge, Getriebe, Drilling, kerengö, Walzer, kereng-ör, Rundwache, kerengös, kerge, drehkrank, kerengeni, kerengelni, cirkuliren; walzen; kreisen; nadalje brez nosnika, koroglya, Büchse,

kuruglya, Krücke, Ofenkrücke, kéreg, kér, Rinde, poljski kręgi Jahre im Holze, körög Knauer, ruski kruglýša, krugljakъ, kerek, rund, kör, Kreis, Runde; Sphäre; Bereich; potle körkör, Ellipse, körör, Cyklus, körös, Zirkelförmig, körösz, körész, Kugelmuschel; sem tudi štejo magjarski slovarjepisci karika, Ring, Kreis; Scheibe, ki se tudi govori na slovanskem jugu. Za vse te različne pojmove služi sl. osnova krâgъ. Tako se naduti Arpadovci zalagajo s prekrasnim našim blagom, lepoteči in bogateči si svoj od vseh krajev sveta nanošeni in iz raznih tujih življev, največ slovanskega, skrpani in skovani jezik, vsaj brez naših dragocenosti nebi mogli ti prilomaščenci popolno govoriti, a vendar se napinajo na vse moči zatirati naščino.

Narodne priče, navade, stare vere.

Priobčuje v izvirnem govoru Mat. Valjavec.

Kuća i gospodarstvo.

(Dalje)

103. Gda se prasica oprasi, onda je dobro ono strebilo pospraviti, da se vusad kadi. Židovčnjak.

104. Gda koje svinče zakoleju, onda beži svinjar pak fletno odreže cecke svinske od zaklane svinje pak hiti v kotec za to, da svinje rajši raseju. Var. Toplice.

105. Gda koleju pri hiži bicka, ne sme ni jena žena od one hiže doma biti a još menje jesti bickovo meso, kajti one žene težko rodiju i imaju čuklavu decu ali drugač kak na telu skvarenu i same imaju na veke bodec ali maternicu. Var. Toplice.

106. Gda potirajo prasicu koju k bicku, onda hiti one peneze kaj bi moral dati za bicka, na kla pak je z nogum pogazi za to, da se rajši prasica zabreji. Var. Toplice.

107. One svinske klehe, gda kojega staroga prasca zakoleju, posušiju i ako neče svinja jesti, onda ono na drobno stučeju pak deneju v čavu i svinče mahomce rajši je. Var. Toplice.

108. Ako je svinče sreblivo i vušivo, moraju se pažli zvinski skubati i z onum vodum treba polejati svinče i za četrdeset osem vur se sega sčistilo bude. Var. Toplice.

109. Ako gospodarica oče imeti svinje zdrave, mora zeti mladu tikvicu i otrči ju gda je mlad mesec, i komad najdene podkove. To mora skup zvezati v jednu malu vrećicu i ta vreća mora viseti vu ščavnjaku. Takajše mora pribiti vu kopánju iz koje svinju jedu, najdenu podkovu.

Vidovec kod Varaždina.

110. Da svinje ne dobe guščere na vratu mora im se više pot hrana posoliti z jajci od guščera. Jajca se pusuše i drobno stučeju i na hranu potreseju. Vidovec kod Varaždina.

111. Ne sme se v rešeto dati svinjam jesti, kajti bi bile strokaste (finnig). Ludbreg.

112. Ako se on klas, kaj je v oni luknji, gda svinju koleju, nese na pole, onda vrane ne jedu kuruze. Varaždin.

113. Ako svinje nečeju jesti, mora im se dati vučjega mesa, onda budu taki jele. Varaždin.

114. Gospodar koj oče da mu svinje lahko kotiju, mora imeti navek sekiru pod kopanjom. Varaždin.

115. Kad pšenicu dimu spravljaju, onda si daju speči gibanicu sirnatu. Varaždin.

116. Vu pšenicu ponoči vile idu i pleju drač i kukolj i gospodari im nosiju za to mleko. Sv. Barbara

117. Decu plašiju tak, da ne bi vu pšenicu išla: vu pšenici ili hrži je velik krvavi ded z dvema velikemi zubi, on bi vas rezdrapal. Sv. Barbara.

118. Gospodar bižnj ne sme nigdar svoj škrak fizi na stol deti, ar mu bi pšenica jako smetliva bila; neg navek na klin. Varaždin.

119. Da žena redi (puter dela) pak ju gdo gleda, boječ se da ji ne bi vrekel maslo, reče mu:

Štrkovicu redi

Drek mu bu.

Na popovi' gredi',

Redim redim,

Štrk doleti,

Maslo bu,

Maslo se razleti.

Koj me gleda,

Nedeljanci kod Varaždina.

120. Kad se grašek ili bažul sadi, mora on koj sadi metnuti si kamen v zube i ne sme ako ga što kaj pita odgovoriti, drugač bi kukci grašek ili bažul pojeli, a kamen kad zajedni bažul posadi mora hititi i reči: to nek bu tebi, kupec. Varaždin.

121. Na svečnicu i fašnik sadiju ljudi kuruzu jedno zrno v jutro, drugo o poldne a trejte na večer. Od ovih koje prvo izide onakova setva je naj bolja (to je rana srednja ili kasna.) Varaždin.

122. Dere tikve sadi te more zlo lagati ka so boj debele.

Lotmrk štr.

123. Kad se seje onda se pole i žito, koje se bu posejalo svetom vodom poškropi i zeme se kamen vu zube i ne sme se spominati poleg, drugač dojdou vrabci i 'se pojedou žito, a kad se tak napravi, onda oni žito ne vidiyu. Varaždin.

124. Predi neg idu sejat, deneju vnogi žito zaran predi neg sunce zajde van i pustiju ga jen čas i onda pak ga nazad nutri zemeju predi neg sunce 'zajde i onda stopram idu sejat, a to delaju za to, kajti veliju, da je onda žitek čist. Varaždin.

125. Kad što hoče, da mu nejdeju vrabei na konoplje proso i drugo žito, kad kaj takvoga seja, mora zeti jeden kamenčič i vu zube deti i tak ga dugo držati dok ne poseje; za tem ga mora 'z vust zeti pak ga hititi vu kakov grm i reči: kam ov kamen, tam'si oni vrabei, koji hočeju na ovo polje. Varaždin.

126. 'Da se seja kakovo god žito, onda se mora hititi jedna šaka žita na stran pak mora reči: ovo imate vi ftiči i miši i 'se stvari, ovo imate vi, a mojemu dajte mira, za moje vas nê briga. — Ono vu čem ima žito saki na sebi nosi a predi kak počne sejati, mora si deti pod jezik kamenček pa mora samo sejati a nikomu govoriti; ako se pa oče spominati, mora kamen vun zeti iz zubi a ono, iz česa seja, dol deti; onda nikakova stvar ne včini žitu nikaj. Varaždin.

127. Gda ide sejat, veli najpredi: bog mi pomози, onda se prekriži pak hiti jednu šaku žita navkriž pak veli: toj naj bu vtičem i mišem a drugo meni naj ostane. Gda dokonča veli: sveti boži križ, te prekriži i blagoslovi. Imbrijevec.

128. 'Da idu repu sejat onda on koj seja veli: repu sejam, repa bu; koj me vidi, drek mu bu'. Varaždin.

Načutstveni svet.

Dr. Križan.

Stvari okoli nas spoznavamo našimi čuti. Mi vidimo s očmi podobo in veličino, mesto in red, bojo in sjajnost predmetov in razlikujemo tmino od svetlobe. Uhom čujemo, ono nam odpira vrata v čudno množinoglasov, in nas omogoči naše misli in čutstva priobčevati. Otipom spoznamo gladkost in hrapavost, toplino in mrzolino, trdnost in mehkost kakor tudi podobo teles. Okus in vonj seznanita nas o teku in duhu rečij. Izvanjski svet ali naravo spoznavamo tedaj našimi čuti. Na naše čuti namreč delujejo izvanjski predmeti in to delovanje priobčuje se — ako je dosta jako in dosta dolgo trpi — čutnicami našoj duši. Ker so pa naši čuti pomanjklivi, zato je tudi naše spoznavanje pomanjkljivo. Narvekši pomanjek naših čutov je ta, da samo takošne vtise občutiti moremo, za katerih sprejemo imamo čute. Verljivo je namreč, da veliki broj vtisov za tega del ne občutimo, ker ne imamo za njihovo sprejemo potrebnih čutov. Vse, kar mi našimi čuti spoznati moremo, imenujemo čutstveni svet, česa pa našimi čuti spoznati ne moremo, spada v nečutstveni svet.

Preiskovalci so veliko pripomočkov znali, s katerimi se poprej čutstveno neopaženi predmeti zdaj začutiti morejo, in so nam tako čutstveni svet povekšali; ali vendar se še veliko dogodkov dogadja, katerih mi neopazujemo.

Da nečutstveni svet se tako lahko ne spozna, sledi že iz tega, ker naši čuti so za njegovo delovanje nečutstveni. Njegovo spoznanje osniva se le na primerjenje poznatih nam reči v čustvenem svetu s onimi v nečustvenem, in naša domišljivost stvarja nam pri tem podobe predmetov v nečutstvenem svetu. Tako na primer vzbuja lepota nebeška in svetloba nebeskih teles podobe tmine in večne noči podzemeljskega sveta. Veliki broj dogodkov občutimo na dalje iznenada, brez da moremo njihov vzrok spoznati, ker on se mora v nečutstvenem svetu iskati.

Duh človeški bil je vendar pri vseh narodih in to kroz celi čas njihovega obstanka neutrudljiv, prikazke in dogodke nečutstvenega sveta s čutstvenim primerjati in skrivnosti njegove odkrivati. Tako so si na primer severnjaki pred 1000 leti sever s tem razjasnjevali, ker so mislili, da na severu velika ptica stoji, katera z mahanjem perut veter vzrokuje. Oni so namreč mrzli sever občutili, ali njega vzrok bil njim je neznan, in ker ga čuti niso mogli občutiti, zato so mu vzrok iskali v nečutstvenem svetu in so ga s tem razjasnjivali, ker so veter s perutmi ptic primerjali. Ravno tako trdili so tudi poludnevc, misleč da ima topel jug v nečutstvenem svetu svoj vzrok, da neko bitje svojo toplo sapo vzrokuje. Izraelci predstavljali so si obožavanju bitja s perutmi, ker so si domišljevali, da se njim ta bitja pri obožavana v zraku prikazujejo, in letanje njihovo razjasnjevali so si tim, da so nje s pticami primerjali. Kugo in pomor razjasnivali so si poprej narodi tim, ker so mislili, da leteči in oborožani angelj ljudi mori; pravi vzrok njim ni bil znan.

Napredovanjem omike narodov se je krog čutstvenega sveta vse bolj širil, meja med čutstvenim in nečutstvenim povekšavala se je vse bolj in bolj, primerjenje obeh svetov nastajalo je vse vekše, predstave iz nečutstvenega sveta so se s tem vse bolj in bolj množile, in pesniški duh različnih narodov ohranil nam je te različne podobe. Pesnikova domišljava veže čutnosti s nečutnostjo, ona nam razvija dogodke ljudi na zemlji vzdiguje nas nad megle, pelja nas v nebo, razodeva nam veličanstvo božje, slika dobrotljivega Boga s vsemi lastnostmi, slabega človeka v podobi demona in peklenskega duha.

Vse dogodke in prikazke, katerih vzrok človek nije spoznati mogel, pripisoval je on, kakor smo že omenili, nekemu višjemu bitju. Ker je pa veliko dogodkov na človeka nepovoljno delovalo, zato se je rod človeški že od nekdanj potegoval za spoznanje nečutstvenega sveta, on si je prizadeval s nečutstvenimi bitji, katere mu je domišljava stvarjala, združiti se, nji-

hovo voljo in željo, zapoved in prepoved spoznati, pridobiti nje za se, da tako nevarne in nepogodne dogodke od sebe odvrne.

Zgodovina nam svedoči, da so vsi narodi do senj veliko držali, in da so se senjeslovja bolj ali manje pri vseh narodih razvijale. Mi znamo iz vlastite skušnje, da so senje čudovite, in da nam večkrat pretekle dogodke s tako živimi bojami (farbami) predstavljajo, kakor da bi še se enkrat dogodjali. Veliko ljudi še dandanes v senje veruje, in iz njih prihodnost spoznava. Res je, da senje nič drugo niso, kakor podobe predmetov in oseb, katere nam domišljava slika, vendar so ljudje že od nekdaj verjeli, ko njim je senja podobe umrlih staršev, bratov, sester in prijateljev predstavljala, da je senja pot v nečutstven svet, in ta misel vkoreninila se je tim bolj, ker se ljudje v senji s umrlimi osebami pogovarjajo, njihov prihod in odhod vidijo, in ker še se po prebujenju delovanje prikazni občutiti more. Senje so se že v prestarem času čislale in razlagale. Biblička povest pripoveduje nam senjo Jakopovo, Jožef in Daniel razlagala sta senje, in tudi Egipčani, Grki in Rimljani držali so veliko do senj. (Konec prih.)

Poljedelstvo začetek izomike.

Sp. Lipakov.

(Konec.)

Tako se je po časi vsa omika človeškega roda iz poljedelstva razvila. Zgodovina nam je nepristranska priča, da so države, kojim je poljedelstvo temelj bilo, neomahljivo stale. Vse države, ki so kedaj mogočne postale, so marljivo poljedelstvo gojile. Kakor daleč naša sporočila segajo bi bil Noe ustanovitelj poljedeljstva. O Jakobu dobro vemo, da je živinar i žitar bil. Nekaj malega se tudi pri Kitajcih nahaja. Pri Egipčanih je že na viši stopnji. Iz Egipta se je v Palestini in od Fenicije i Kartagine i po Helenih v Evropi vdomačilo. Posebno v Kartagini je lepo cvetelo. Mago, Kartaginec se imenuje „oče poljedelstva“. Spisal je 40 knjig, koje je rimski senat v latinščino prestaviti dal.

Grki ga tudi niso zanemarjali. Mnogo pisateljev se je jemu posvetilo; n. p. Teofrast, Hesiod zove poljedelstvo: „resnično skrivnost blagostanja.“

Kak upljiv da zamore poljedelstvo na državo imeti, nam pričajo Rimljani. Ti so se večidel z njim pečali, kupčija je pri njih le slabo cvetela. Zarad tega je pa tudi država mogočna na trdi nepremakljivi podlagi stala.

Dostikrat bi ji bilo odklenkalo, ako bi je ne bilo nesreče in gotovega pogina rešilo. To so spoznali omikaneji možje. Da ja to gola istina, so nam dela slavnih pisateljev porok. Taki možje so Lukrecij, Kato, učeni

Varro. Kdo ne pozna pesmotvora P. Vergilija Marona, ki mu je naslov Georgika, t. j. Poljedelstvo? V čveterih bukvah je prepeval in učil, kako gre obdelovati zemljo, saditi drevje i trsje, rediti živino i gojiti pridne čbelice. Nauki, kakoršne nam daje, so jako važni ter neprecenljive koristi omikanim kmetovalcem še dan današnji.

Da so se Rimci visokega stanu radi z poljedelstvom pečali, nam priča sledeče. Volsci i drugi z njimi zvezani so Rimce z ropanjem i boji nadlegovali, da so morali diktatorja voliti. Poslanci pridejo k Cincinatu, ko je ravno oral, mu oznanijo, da je od senata diktator za vojsko voljen. On gre z armado v boj, pobije zovražnike i pride čez 14 dni zopet na kmetijo. Kako veselo je poljedelec biti, popisuje kaj lepo Horacij v odi 2. Ep. Li.

Beatus ille, qui procul negotiis
 Ut prisca gens mortalium
 Paterna rura bobus exercet suis
 Solutus omni fœnore. i. t. d.

Tako se je čislalo poljedelstvo pri Rimcih, ker so dobro vedeli, da je varno stajalo velikanske države. Kake boje so med sabo i s tujimi narodi bili, je dobro znano. Bili bi morali opešati, ko bi jim poljedelstvo ne bilo postavilo temelja, ob kojega so se peneči valovi puntov razbijali. Enaka je pri družih narodih. Kde je poljedelstvo cvetelo, je tudi izomika i blagostanje napredovalo. Iz njega se je razvilo državno razmerje. Ono je pripomoglo, da so ljudstva svoje duševne i telesne moči vedno bolj krepila ter vzbujala. Če mora človek vse svoje moči le v to porabiti, kako bi se sredstva za bitje pridobil, ne dospe k nobenemu razvijanju vzvišenega duha, ker telesne potrebe nikdar ne nehajo i ker še le po koristnem vtemeljenji telesnega bitja razvoj duševnega življenja sledi. Če mora človek delati, i če je uspeh dela mnogobrojen i delo ne porabi ves čas i moč, se duh z višimi rečmi pečati začenja. Tako sredstvo izomike je poljedelstvo. Ono obilno obdaruje delavca. On si lahko marsikaj prihrani, kar mu v tem ali onem obziru neizmerno koristi. On svojim potrebam v okom pride i še sosedu stanje zboljša. Stoteri sad mu obrodi. Na taki način se mu ni treba bati na telesu pomanjkanja trpeti, iz česar sledi, da začenja tudi na duševne moči misliti i jih gojiti. To zapazujemo pri narodih starega i novega veka. Brez poljedelstva bi gotovo ne bila omika človeškega rodu na tako visoki stopinji, kakor se nahaja. Životarila bi še večidel ljudstva, koja so že blizo čisto izginila, ker so bila od družih v poljedelstvu izvedenih podjarmljena in uničena.